

УДК 330.341

Барановська І.В.
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічного зростання
та структурних змін в економіці
Інституту економіки та прогнозування
Національної академії наук України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФАКТОРІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності розроблення теоретико-методологічних засад ідентифікації та аналізу факторів модернізації економіки як інструменту її реформування. Виявлено особливості підходів до визначення сутності модернізаційних процесів у економіці, параметрів, які їх характеризують, доцільності, масштабності та напрямів модернізації економіки, засобів здійснення та змісту модернізаційних перетворень. Актуалізовано доцільність поглибленого дослідження факторів модернізації економіки (інституційних, технологічних, соціальних та ін.) у контексті пошуку шляхів їх раціонального взаємодоповнення (комплементарності).

Ключові слова: модернізація, політична модернізація, модернізація економіки, фактори модернізації економіки, комплементарність факторів.

Барановская И.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ФАКТОРОВ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена обоснованию необходимости разработки теоретико-методологических основ идентификации и анализа факторов модернизации экономики как инструмента ее реформирования. Выявлены особенности подходов к определению сущности модернизационных процессов в экономике, параметров, которые их характеризуют, целесообразности, масштабности и направлений модернизации экономики, средств осуществления и содержания модернизационных преобразований. Актуализирована целесообразность углубленного исследования факторов модернизации экономики (институциональных, технологических, социальных и др.) в контексте поиска путей их рационального взаимодополнения (комплементарности).

Ключевые слова: модернизация, политическая модернизация, модернизация экономики, факторы модернизации экономики, комплементарность факторов.

Baranovska I.V. THEORETICAL ASPECTS OF IDENTIFICATION FACTORS OF MODERNIZATION ECONOMY

In the article necessity of developing theoretical and methodological bases of identification and analysis of factors modernization economy as a tool for reforming is substantiated. The features of approaches to determination the essence of modernization processes in the economy, parameters, which characterize it, advisability of scales and directions of modernization economy, means of implementation and content of modernization changes are determined. Advisability comprehensive studies of factors modernization economy (institutional, technological, social, etc.) in the context of finding ways for their rational complementarity are actualized.

Keywords: modernization, political modernization, modernization economy, factors modernization economy, complementarity factors.

Постановка проблеми. В умовах посилення міжнародної конкуренції світогосподарських диспропорцій та дефіциту ресурсів для будь-якої країни особливої актуальності набуває розуміння економічних змін як похідної політичних та технологічних трансформаційних процесів як на глобальному, так і на локальному рівні. Визначає динамічність (еволюційність або революційність) цих змін – модернізація, як процес об'єктивно обумовлених та, одночасно, керованих трансформацій на шляху формування моделі економічного розвитку на довгостроковий період. Тому недостатнім є сприйняття модернізації як технологічних, структурних та інституційних змін в економіці, які призводять до зростання якості і продуктивності праці, підвищення частки високотехнологічних виробництв в структурі валового внутрішнього продукту та конкурентоздатності країни в глобальній економіці. Набуває особливого змісту ідентифікація факторів модернізації економіки та виявлення раціонального взаємодоповнення – комплементарності їх впливу на економічний розвиток, що дозволить визначити його перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становленню та розвитку теорії модернізації присвячено наукові праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених різних сфер суспільно-гуманітарних наук. Дослідники-економісти (О. Абрашка, В. Білозубенко, К. Бужимська, В. Геєць, Т. Качала, Ю. Кіндзерський, О. Левковець, Е. Лібанова, В. Лященко, В. Онищенко, В. Полтерович, А. Філіпенко, А. Чухно, Л. Шинкарук та ін.) акцентують увагу на структур-

них, технологічних, інституційних змінах у національній економіці, що спрямовані на підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення розвитку в довгостроковій перспективі, розглядаючи модернізацію переважно у контексті вдосконалення для відповідності сучасним умовам, зокрема як: системний процес, що означає зміни економічних, політичних, правових, культурних інститутів і відносин [1, с. 4] та має проводитися одночасно на рівні інституційних реформ (зміна, узгодження правил і процедур суспільно-економічного життя), економічної (застосування адекватних інструментів впливу на економічні процеси) та соціальної політики (формування умов для реалізації інтересів окремих суспільних груп) [1, с. 4; 2, с. 88]; мобілізаційний процес, що запроваджується для скорочення відставання від країн-конкурентів, тобто передбачає просторову і часову мобілізацію ресурсів й формування цільових орієнтирів залежно від рівня розвитку конкурентів [3, с. 5].

У цьому контексті у наукових пошуках сформовано різні підходи до визначення: сутності модернізаційних процесів та перетворень в економіці; параметрів, які їх характеризують; доцільності, масштабності та напрямів модернізації залежно від стадій розвитку економіки (наприклад, індустріалізації, експортоорієнтованого зростання, стимулювання прискореного розвитку, розвиненого ринку та ін.) [4, с. 18]; рівня попиту на модернізацію економіки у суспільстві; засобів здійснення та змісту модернізаційних перетворень залежно від точок прикладання значних ресурсних компонент [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить високий рівень розробленості окремих факторів модернізаційних процесів в економіці (інституційних, технологічних, соціальних та ін.), недостатньо дослідженими залишаються наслідки їх раціонального взаємодоповнення (комплементарності) через переконання низки вчених про недоцільність розглядати спільно, наприклад, питання техніко-технологічного оновлення та розвитку інститутів, що призводить до обмеження або гальмування модернізаційних процесів, поступово нівелюючи їхній зміст, який, власне, й означає модернізацію економіки як вихід на новий рівень її розвитку.

Метою статті є зачаткування розроблення теоретико-методологічних засад ідентифікації та аналізу факторів модернізації економіки як інструменту її реформування з урахуванням характеристик чинної моделі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Серед головних тез про модернізацію з урахуванням різноманітних підходів, які подано в сучасній науковій літературі, Т. Качала виокремлює модернізацію як систему шляхів та заходів з подолання економічного і технологічного відставання країни від розвинених країн Заходу, що передбачає формування критеріїв і параметрів модернізації, так само, як і шкали оцінки її успішності лише відносно країн (груп країн), прийнятих за зразок (модернізаційний патерн) [6, с. 164]. При цьому акцентуючи увагу на недостатньо повному розумінні сутності і цілей модернізації та її специфіки для України виходячи з оцінки модернізації як необхідної умови саме економічної відбудови національної соціально-економічної системи.

Низка дослідників обґрунтовують положення, що, у контексті переосмислення інструментів розвитку соціально-економічних систем макrorівня, об'єктивні економічні умови вимагають активізації «природної» еволюції систем та реалізації цілеспрямованих дій щодо регулювання процесу розвитку. Встановлюючи методологічні основи модернізації соціально-економічних систем (універсальність закономірностей розвитку; єдиний вектор прогресу національних економік; характер модернізації (революційний, еволюційний); обов'язковість забезпечення соціальних змін; важливість інноваційної компоненти; можливість модернізації за наявності будь-якого рівня політичного та економічного розвитку), вони вважають, що модернізацію доцільно представляти як інструмент перманентного розвитку, що вимагає закріплення відповідних імперативів державної політики [7, с. 60], а визначення сценарію модернізації пов'язують з цивілізаційним вибором країни та рішенням геополітичних і гео економічних проблем [7, с. 62].

Значне місце у наукових розробках, присвячених модернізації економіки, належить: фундаментальним дослідженням факторів, які формують процес цільових змін, що наближають економіку в цілому та її окремі підсистеми до перспективного образу, який відповідатиме сучасним базовим соціально-економічним цінностям, вимогам та викликам глобалізації [8, с. 33]; розробленню прикладних аспектів безперервного, імпліцитного процесу (неявного, прихованого, такого, що може бути виявлений тільки через зв'язки з іншими процесами) вдосконалення інституційної, фінансової, технологічної, трудової, організаційно-управлінської, територіальної структури господарства, наслідком якого є якісні зміни моделі економіки [9, с. 9].

В. Онищенко обґрунтовує імперативність модернізації, наголошуючи на тому, що суб'єктність модернізації повинна складатися з трьох рівноправних партнерів – держави, бізнесу, суспільства [3, с. 8], а її необхідно починати за будь-яких стартових умов [3, с. 6], але: запроваджуючи індикативне планування, що обумовлено сутністю модернізації як мобілізаційної стратегії, суб'єкти якої повинні мати чіткі цільові орієнтири, а не планові завдання [3, с. 9]; враховуючи фактор глобалізації [3, с. 12]; базуючись на реальних оцінках можливостей [3, с. 14].

Е. Лібанова визначає модернізацію економіки як «сукупність політичних рішень щодо її інституційної обумовленості, з одного боку, та розроблення технологічних і інноваційних проектів – з іншого. Потрібні час і фахівці, здатні проводити дослідження, та експертиза очікуваних результатів. Саме якісна експертиза здатна забезпечити від прийняття рішень під тиском лобістів, які успішно відстоюють інтереси відповідних бізнес-структур. Особливо важливо видається організація такої діяльності щодо національних та інфраструктурних проектів, започаткованих в Україні» [10, с. 19], при цьому наголошуючи, що модернізація української економіки є невід'ємною складовою більш широкого процесу модернізації суспільства, що включає також модернізацію держави і модернізацію суспільних відносин [10, с. 21].

К. Бужимська, як і багато інших дослідників, вважає основними складовими економічної модернізації технологічні зміни та структурні трансформації економіки України [11], однак зауважуючи, що, крім технологічних і структурних змін, вона пов'язана з інституційними змінами.

Відповідаючи на питання «яка модель модернізації економіки є для України найперспективнішою під зростаючим впливом глобалізації?», А. Філіпенко прийшов до показового висновку, що «трансформація економічної системи України, перехід її у нову якість – процес, неминучість якого визначається самими соціально-економічними і науково-технологічними параметрами» [12]. На його думку: головна спрямованість економічної модернізації полягає у диверсифікації напрямів, форм і засобів економічної політики; пріоритетні напрями і форми економічної модернізації не можуть обиратися довільно на основі інтуїції або суб'єктивних побажань і рішень будь-якого рівня законодавчої чи виконавчої влади; досвід останніх 200-300 років показує, що лідируючі позиції у світовій економіці займали ті країни, які у своєму економічному розвитку спиралися передусім на власні порівняльні і конкурентні переваги; перш за все, для активізації всіх складових модернізаційного процесу потрібне якісне, радикальне поліпшення макроекономічного середовища та загальних умов розвитку підприємництва; досвід країн з позитивною економічною динамікою показує, наскільки важливо розширити рамки грошово-кредитної і валютної політики у напрямі стимулюючого впливу її інструментів на пріоритетні галузі національного виробництва; пускові механізми модернізації та економічного зростання характеризуються широкою амплітудою і гнучкістю, завдяки чому вони дають змогу подолати спад виробництва і навіть забезпечити його зростання (як у Польщі) або продовжити хоч і флуктуаційний, але односпрямований вектор економічного розвитку (в Туреччині).

У рамках теорій економічного розвитку модернізація характеризується як обумовленість індустріалізації країн переходом до демократичних форм правління. Економічна модернізація знаходиться в певній

відповідності з політичною, але їх співвідношення відображає конкретні особливості країн, що її здійснюють. Політична модернізація визначається як формування, розвиток і поширення політичних інститутів, які найбільшою мірою здатні поліпшити позиціонування держави в міжнародних економічних і політичних відносинах [13, с. 41]. Політична модернізація передуює економічній і, як правило, між ними існує часовий лаг, іноді досить значний. У цілому процеси модернізації охоплюють усі сфери суспільного життя, оскільки диктуються конкуренцією, до якої залучаються всі суб'єкти суспільства, що виконують соціально значущі функції. Найбільш суттєвими ознаками і детермінантами модернізації визначають такі:

– економічна модернізація – масштабний процес технологічного, інституційного та інноваційного оновлення економіки;

– модернізація – це вимушений захід, оскільки ніколи не починається в умовах благополуччя і процвітання;

– модернізація завжди починається як «наздоганяюча», тому що базується на усвідомленні відставання від конкурентів, а головним завданням є досягнення відповідного рівня на основі вже наявних технологій, а не вироблення нових, що є менш ефективно і більш витратним;

– процес модернізації вимагає повної мобілізації усіх наявних у країні ресурсів – матеріальних, організаційних та інтелектуальних; він не може бути заснований на зростанні фінансових показників;

– будь-яка модернізація – це масштабний процес усвідомленого і тонкого вбудовування країни у світове господарство, в основі якого лежить подолання сировинної або сільськогосподарської моделі і становлення держави як рівноправного і конкурентоспроможного учасника глобальної індустріальної економіки;

– модернізація може бути тільки індустріальною, оскільки її механізми невідомі в рамках постіндустріальної економіки – вона здатна лише вивести на «стартові позиції» для формування економіки нового типу, але не створити її.

Економічна модернізація не тільки передбачає інтенсифікацію процесу економічного відтворення, яка досягається завдяки посиленню процесів диверсифікації і зростанню диференціації праці, енергетичного устаткування виробництва, перетворення науки у виробничу (економічну) силу і розвитку раціонального управління виробництвом, а й припускає постійне вдосконалення методів управління економікою [14, с. 35-36].

У цьому контексті доречно додати думку В. Гейця, який звертає увагу на те, що модернізація, як і цивілізаційний процес, нерівномірні та в інших відношеннях вони можуть бути затримані або призупинені різного роду обставинами, кризами, нестачею ресурсів, змінами в політиці тощо. При цьому варто мати на увазі, що з одного боку, модернізація – складова частина природного історичного процесу, а з іншого, модернізація (як і цивілізація) – керований процес [15; 16, с. 9-10]. Проте характер керованості обумовлюється спектром можливих заходів державного впливу на модернізацію економіки, який надзвичайно широкий: від створення лише необхідних ринкових інститутів до участі держави у якості активного гравця на ринку. Усі варіанти такого регулювання вже згруповано [9, с. 25-26] у чотири категорії за ступенем зростання інтенсивності державного впливу:

– створення базових умов і визначення пріоритетів модернізації (державою обмежується регулюванням ринку праці і капіталу, а також загального підпри-

ємницького середовища, встановлюючи широкі національні пріоритети і дорожні карти модернізації);

– створення можливостей для модернізації (державою, не втручаючись в ринкові механізми, підтримує компанії приватного сектора, створюючи необхідну матеріальну та інституційну інфраструктуру, забезпечуючи бізнес кваліфікованою робочою силою за допомогою підтримки освіти, перепідготовки кадрів та НДДКР);

– зміна «ігрового поля» (державою створює сприятливі умови для національних виробників за допомогою торговельних бар'єрів для глобальної конкуренції, надання фінансової підтримки і стимулів для локальних виробництв або стимулюючи внутрішній попит за допомогою державних закупівель та регулювання);

– виконання ролі основного гравця (державою створює державні компанії або фінансує існуючий приватний бізнес забезпечуючи його виживання і здійснюючи реструктуризацію цілих галузей).

Проте, постає закономірне питання не тільки про доцільність інтенсифікації державного впливу саме за такими напрямками, а й межі державного втручання у модернізаційні процеси відповідно до об'єктивних вимог щодо масштабів їх керованості – чи має стати держава головним стратегом модернізації [17, с. 26-27] шляхом створення програми модернізації економіки і суспільства, яка спиратиметься на широкий цивілізаційний підхід, спрямовуватиметься на реалізацію багатограних можливостей людини – економічних, соціальних, політичних, морально-психологічних і духовних – в інтересах створення ефективної економіки, зростання добробуту населення, переходу економіки і суспільства на вищий щабель соціально-економічного розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Визначення перспектив розвитку економіки України на основі модернізаційної моделі її реформування вимагає системного дослідження побудованого на базі ідентифікації та ретельного аналізу факторів модернізації економіки та виявлення комплементарності зв'язків між ними, що дозволить: розробити пропозиції щодо формування державної політики модернізації економіки в умовах глобальної конкуренції; визначити основні умови та ризики модернізаційних перетворень та механізми їх імплементації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левковець О.М. Модернізація економіки України: зміст, умови, ризики / О.М. Левковець // Бізнес Інформ. – 2011. – № 10. – С. 4-9.
2. Рустамов Э. Принципы эволюционной модернизации переходных экономик / Э. Рустамов // Вопросы экономики. – 2009. – № 7. – С. 85-96.
3. Онищенко В. Модернізація як імператив розвитку України / В. Онищенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 4-14.
4. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4-24.
5. Киндзерский Ю. Экономическое развитие и трансформация промышленной политики в мире: уроки для Украины / Ю. Киндзерский // Экономика Украины. – 2010. – № 5. – С. 4-15.
6. Качала Т.М. Модернізація як необхідна умова економічної відбудови Т.М. Качала // Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – С. 163-171.
7. Білозубенко В.С. Модернізація як інструмент перманентного розвитку соціально-економічних систем / Білозубенко В.С., Горіна Г.О., Абрашка О.В. // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 57-65.
8. Шимов В.Н. Модернізація національної економіки – імператив времени / В.Н. Шимов, Л.М. Крюков // Белорусский экономический журнал. – 2013. – № 2. – С. 18-42.

9. Современные процессы модернизации экономики зарубежных стран / Отв. ред. В.Б. Кондратьев. – М.: ИМЭМО РАН, 2012. – 364 с.
10. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Демографія і соціальна політика. – 2012. – № 1. – С. 5-22.
11. Бужимська К.О. Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / К.О. Бужимська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2009. – № 3. – С. 214-217.
12. Філіпенко А. Модернізація економіки України в умовах глобалізації / А. Філіпенко // Вісник НАН України. – 2000. – № 1. – С. 34-43.
13. Коврыжко В.В. Экономическая модернизация трансформирующихся экономик / В.В. Коврыжко // Вопросы регулирования экономики. – 2010. – № 1. – С. 39-46.
14. Ляшенко В.І. Україна ХХІ: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : [монографія] / В.І. Ляшенко, Є.В. Котов ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті ; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. – К., 2015. – 196 с.
15. Геєц В. Валерий Геєц: «Украина обречена на модернизацию своей экономики» [Электронный ресурс] / Интервью вел К. Косаковский // Inpress.ua. – 2013. – 6 ноября. – Режим доступа : <http://inpress.ua/ru/economics/19433-ukraina-obrechena-na-modernizatsiyu-svoey-ekonomiki-valeriy-geets>.
16. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
17. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія / А.А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 24-33.
18. Структурні зміни та економічний розвиток України / За ред. Л.В. Шинкарук ; Ін-т екон. та прогнозування. – К. : ВПЦ «Експрес», 2011. – 696 с.

УДК 338.48

Бойко М.Г.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету*

Охріменко А.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету*

Расулова А.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОРПОРАЦІЙ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Стаття присвячена обґрунтуванню концептуальних основ розвитку корпорацій туристичного та готельно-ресторанного бізнесу на основі ідентифікації їх характерних рис. Розкрито значення корпоративних відносин та проблеми розвитку корпорацій у сфері туристичного та готельно-ресторанного бізнесу. Узагальнено характеристики моделі управління корпораціями в туристичному, готельному та ресторанным бізнесі України.

Ключові слова: корпорація, корпоративні відносини, транснаціональні компанії, туристичний, готельний та ресторанный бізнес.

Бойко М.Г., Охріменко А.Г., Расулова А.М. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КОРПОРАЦИЙ В ТУРИСТИЧЕСКОМ И ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ

Статья посвящена обоснованию концептуальных основ развития корпораций в туристическом и гостинично-ресторанном бизнесе на основе идентификации их характерных черт. Раскрыто значение корпоративных отношений и проблемы развития корпораций в сфере туристического и гостинично-ресторанного бизнеса. Обобщены характеристики модели управления корпорациями в туристическом, гостиничном и ресторанным бизнесе Украины.

Ключевые слова: корпорация, корпоративные отношения, транснациональные компании, туристический, гостиничный и ресторанный бизнес.

Boyko M.G., Ohkrimenko A.G., Rasulova A.M. CONCEPTUAL ASPECTS OF CORPORATIONS DEVELOPMENT IN TOURISM AND HOTEL-AND-CATERING INDUSTRY

The article addresses the issue of substantiation of conceptual aspects in the corporate development of corporations which work within tourist and hotel-and-catering businesses, based on identifying characteristics of them. In this article there is revealed the importance of corporate relations in this sector and there is also highlighted the problems of development in these spheres. There are summarized characteristics of the management model appropriate for Ukrainian corporations working in the tourism, hotel and catering business.

Keywords: corporation, corporate relations, multinationals, tourism, hotel and restaurant business.

Постановка проблеми. Туризм, готельний та ресторанный бізнес як сектори економіки, що суттєво впливають на платіжний баланс країни, останні два роки перебувають на етапі зниження показників через скорочення рівня в'їзного потоку туристів на 5-7%.

Незважаючи на усі складнощі розвитку, виразною тенденцією туристичного, готельного та рес-

торанного бізнесу є посилення процесів інтеграції, глобалізації, і, як наслідок, – зростання впливу корпоративних утворень. Відповідно, необхідність аналізу специфіки функціонування та розвитку корпорацій туристичного та готельно-ресторанного бізнесу є очевидною і має важливе значення для визначення чинників конкурентоспроможності, розроблення